

regényébe harmadik fő karakterként beépítette Életrajzoló. Mintha ez egy fricska lenne az olvasónak, aki nyilván nem holmi száraz szakmai tényhalmazért veszi kezébe a Bartók nevét címében viselő regényt, hanem éppen regény mivoltáért, illetve azon illúzió miatt, hogy egy kivételes egyéniséghez, annak privát életéhez kerülhet közelebb. Még akkor is, ha tudja, hogy ez csak illúzió: egy harmadik személy szellemi konstrukciója, amely jellegéből fakadóan már eleve erősen fikcionalizált.

Vagyis az olvasóval szembeni fricska abban áll, hogy Temesi Bartók Béla mellett megmérteti saját életét is. Ha szívesen bújod Bartók magánéletét, azokat a leveleket, amelyekben szerelmi csalódásának és bánatának ad hangot, vagy fia visszaemlékezését arról, hogy milyen napirend szerint is éltek Bartókék, akkor hogyan viszonyulsz egy, az utóbbi három-négy évtizedben alkotó magyar író életéhez? Van-e az is olyan izgalmas számodra, mint Bartóké, aki miatt minden bizonnyal kézbe vetted ezt a könyvet? Hiszen Életrajzoló karakterébe nyilvánvalóan önmagát írta bele Temesi, aki így egyszerűen rákényszeríti az olvasót arra, hogy ez esetben is referenciálisan olvasson. Úgy, ahogy az Bartók karaktere, a róla szóló fejezetek esetében reflexszerű és evidens. Ezt egyrészt például a *Por*, a mai napig legjelentősebb regénye sokszori felemlegetésével éri el, másrészt azokhoz a más, közismert emberekhez fűződő kapcsolatának az ábrázolásával, akik mini-Bartókokként is funkcionálnak a szövegben, legyen szó akár Cseh Tamásról, Páskándi Gézáról, Szabados Györgyről vagy éppen Lázár Ervinről, és még annyi mindenki másról. Megannyi kivételes egyéniség, nagy szellem. Akár róluk is szólhatna egy ehhez hasonlatos regény.

Bár Temesi nem csak magyar alkotókat említ (Émile Zola vagy Paul Simon is megkapja a maga fejezetét Életrajzoló szövegsíkjában), mégis itt térhetünk vissza az elején felvetett kérdésekhez. Véleményem szerint ugyanis a *Bartók* című regény nem ad többet néhány közhelyen túl akkor, amikor például a szellemi alkotómunka mai feltételeit veszi számba. Sokatmondó többek között, ahogy Temesi a rendszerváltást következtetéseként „gatyaváltásnak” nevezi; teszi ezt persze korábbi szövegeiben is, de éppen ezért mára ez már rég elvesztette szellemességét, ha valaha is lehetett egyáltalán akként értelmezni. Hogy a magyar társadalom problémái nem megoldódni látszódnak, hanem a megoldatlanság révén újabb és újabb problémák generálódnak – aminek csak egy szimptomatikus jele a honoráriumok fogyatkozása (lásd fentebbi idézet) –, ma már szintén közhelyszámra megy. Viszont ha van valami markáns ebben a könyvben, akkor az éppen ez a pszeudocinikus hangnem, ahogyan beszámol az

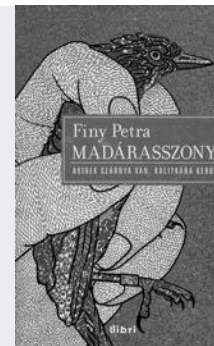
Életrajzoló körülvevő világról, aminek következtében azonban egy speciális közegen belüli leválaszthatatlan, önállótlan rész marad. Hiába Bartók mint húzónév, a regény mégis csupán a Temesi-univerzumon belül létezhet, azonban szemmel láthatóan ott sem érzi igazán jól magát.

Véleményem szerint tehát ez a monumentális próbálkozás (a regény köré íródó történet szerint Temesi negyven éve készült erre) mint irodalmi vállalkozás, a regény mint regény kudarcot vallott. Haszna, még hozzá óriási haszna így is lehet ennek a könyvnek. Ha nem is a legszerencsésebb módon, de mégiscsak ráirányítja a figyelmet Bartókra és műveire. Katalizátor lehet tehát az olvasó számára a nagy zeneszerző (újra)felfedezésében, de azon az úton valószínűleg ez a könyv már nem kíséri el őt.

Finy Petra

Madárasszony

Libri Kiadó
Budapest, 2012

Takács Éva

KIÉ EZ A TÖRTÉNET?

Szomorú család-történet? Egy anya nélkül felnőtt lány anyává válásának meséje? Egy nyomozás naplója? Emlékek Linger Liliről? A legnyugtalanítóbb ebben a kötetben a fentiek eldönt(het)etlensége, és sajnos nem azért, mert mindegyik lehetne. Hanem azért, mert egyik sem lesz.

Első ránézésre valóban érdekes struktúrával találjuk szembe magunkat. A könyv kilenc részre tagolódik, címeik alapján azt az előfeltételezést keltve az olvasóban, hogy kilenc személy emlékeit fogja olvasni (ami esetlegesen kilenc különböző hangnemet von maga után). Ezekon vé-

gigyonul egy szál, amely elkülönülve a különböző személyek emlékeitől a jelent hivatott leírni mintegy naplószerűen, a narrátor (aki azonos az első emlékezővel, Linger Leával) azon jelenét, amikor is az édesanyjáról, Linger Liliről szóló emlékeket összegyűjti. A családtagokkal és a Lea számára fontos személyekkel való találkozás Lea történetévé is válik, a múltbéli titkok pedig megváltoztatják a lány életét.

Az emlékek címei nagyrészt az állat- és növényvilág köréből kerülnek ki, kezdve az olyan, mindenki által ismert állatoktól, mint az erdei fülesbagoly vagy a vöröshangya, egészen a vikunyai, a csikkirályig vagy a guvatig, amelyekről bővebb információkhoz a könyv által juthat a laikus, nem madarász felnőtt olvasó. Ezt az oktató, mondhatni tudományos(kodó) jelleget erősíti, hogy a könyv végén nem tartalomjegyzéket, hanem *Határozót* találunk. Ezzel azonban több probléma is akad. Az egyik, hogy a könyvben a madarak nem ismeretterjesztő céllal szerepelnek, hanem egy ember lelkének megismerésére tett kísérlet meghatározó darabjaként. A másik, hogy a Linger Lea jelenét leíró részek (bár a *Határozóban* is dőlten szerepelnek, elkülönítve a többi szövegtől) nem feltétlenül a természet világából származnak, nem állatok, növények vagy élőhelyek, amelyek esetleg fontos részét képezhetnék egy állat- és növényhatározónak. Ilyen például a fűrógép, a Kojak-nyalóka, a fémkanál, a szemeteskuka, a zenegép vagy az ultrahang. És pontosan ez az tényező, amely talán az egyetlen logikus magyarázattól is eltávolít minket. Ugyanis a legkézenfekvőbb az lenne, ha ez a könyv Linger Lilihez, illetve az ő életéhez adna útmutatást, leírva azt, hogy (mások szerint) mi „hátározta” meg őt. Véleményem szerint azonban még ha a szándék ez is lett volna, ez a könyv elsősorban nem Liliről, a madárasszonyról szól.

Sokkal inkább Linger Leáról, a 28 éves festőnőről, aki magánéleti (elsősorban párkapcsolati) válságai, illetve vélt meddsége hátterében korán elhunyt édesanyjához kötődő emlékeinek hiányát látja. Ezen úgy próbál segíteni, hogy felkeresi az anyja életében fontos szerepet játszó személyeket, s őket fájdalmas emlékezésre készítve, történeteiket hallgatva megpróbál kialakítani anyjáról egy sokkal átfogóbb képet, mint amilyennek birtokában volt. A már meglévő kép, melyet a saját visszaemlékezéseiből ismerhetünk meg rögtön a kötet elején, kétségkívül a könyv legjobban sikerült része. Egy kislány emlékeit olvashatjuk, aki nem érti, hogy az anyja szeretetét miért nem úgy tapasztalja meg, ahogy azt szeretné. Húsz év távlatából talán helyénvaló ez az összefoglalás: „Ez is jellemző az anyámmal való kapcsolatomra: vagy én félek tőle, vagy őt félttem, vagy ő fél tőlem, vagy ő félt engem. A lényeg, hogy le-

gyen mitől félünk” (14). Ez a félelem aztán jellemzője marad az egész történetnek. Félelem a múlttól, a titkoktól, azonban a velük való szembenézés elkerülhetetlennek tűnik.

Az emlékgyűjtés motiváltsága érthető, az ötlet, hogy ezzel a szerkezettel egyszerre két személy (anya és lánya) jelleme is kirajzolódhasson, kifejezetten jó. Azonban a kutakodás, a módszer vagy legalábbis az, ahogy ez tálalva van, már annál kevésbé. Az olvasót már első nekifutásra is furcsa érzés kerítheti hatalmába, amikor az emlékezésre és emlékgyűjtésre reflektáló mondatokat olvassa. Hiszen a kötet elején még indokoltnak tűnő mondatok, mint a „Van például egy emlékem...” (10), vagy az „Ezt az emléket szívesen halászom elő...” (20) jól működhetnének egy sajátos elbeszélésmód kellékeként, a későbbiekben azonban, amikor más személyek is úgy fejezik be a történeteiket, hogy még két emléküket van hátra, már felmerül bennünk (legalábbis bennem biztosan) a következő kérdés: hogy lehet az, hogy valaki egy hozzá közel álló emberről pontosan hat-hét dologra emlékezik? Az anyához közel állók kimért, arányos számú, pontos kronológiát követő elbeszélései, amiből Lili élet-története összeáll, olyan titkok tudójává teszik Leát, amelyek alapjaitan kérdőjelezik meg huszonnyolc év alatt szerzett tapasztalatait.

Minden szereplő elárul valamit, aminek következtében a Lea számára addig megingathatatlanok hitt családbéli szerepek megrendülnek. A vajákos öregasszonyról kiderül, hogy Lili anyjának a testvére, a nagybácsiról pedig, hogy ő Lea vérszerinti apja. Ezek egy egész család több generáción átívelő történetének alappillérei, amelyek azonban bővebb kifejtést igényelnének, ugyanis a tények mögött rejlő történetek és sorsok a kinyilatkoztatás után is rejtve maradnak. Az „emléktúra” feladatát Rill Sára, Lea nagyanyja fogalmazza meg a legpontosabban: „Elmesélek néhány olyan emléket, ami közelebb hozhatja anyádat hozzád. Vagy önmagadat önmagadhoz, mert ha jól sejttem, inkább erről van szó” (245–246). Ez a folyamat látszólag sikeresen megy végbe, mert a mű elején felvetett problémákra (eléggé sajátságosan ugyan, de mégis) megoldás születik, mégpedig Blatt Leó személyében. Lea, mint ha anyja hibáit orvosolná cselekedeteivel, beleszeret édesanyja első férjébe, neki szül gyermeket, ha már Lili erre nem volt képes. Mindezt a lány családja a lehető legtermészetesebben fogadja. Ez is alátámasztja azt az állítást, hogy ebből a családtörténetből sokkal többet ki lehetett volna hozni. Persze kétség nem fér ahhoz, hogy ehhez nem ez a megfelelő forma, de fontos megemlíteni azt, hogy így hiányérzete marad az olvasónak a könyv befejezése után.

Megjegyzendő továbbá, hogy a szereplők jellemének megrajzolása is hagy maga után némi kívánnivalót. Igazából nem sok minden derül ki róluk a foglalkozásuk, netalántán szenvedélyük megemlítésén kívül. Ami mindnyájukban közös, hogy Lili és a madarai óriási hatást gyakoroltak rájuk. Talán túl nagyot is, ami összefüggésbe hozható Lili túlmisztifikálásával és azokkal a legendaszerű történetekkel, amelyeket néha még Lea is kétségbe von. Ennek, valamint annak, hogy az asszony életét a természet madárvilágának bemutatásával próbálják megfejtetni, az lesz a következménye, hogy az olvasó előzetes elvárása, miszerint minden személyhez különböző elbeszélői hang társul, meghiúsul. Ebben Lea túlcsonduló narrációja is közrejátszik. Mert míg a saját és nagyapja emlékei elkülöníthetők a dőlőbetűs jelenleírásoktól, addig a könyv egyharmadától kezdve Lea és családtagjai elbeszélése összefolyik: már nem Liliről szóló emlékeket olvasunk, hanem Lea történetét, Lea szavaival, néhány madaras történettel megtűzdelve. Ez alól talán még Faragos Fanni történetei kivételek, igaz, ő nem is áll olyan közel Leához, mint a többiek.

A szereplők elbeszélő szövegei tehát Lea narrációjának köszönhetően olvadnak eggyé. Emellett azért fellelhetők olyan momentumok is, amelyekből arra következtethetünk, hogy minden elbeszélő más, akkor is, ha Lea tolmácsolja szavaikat – ám ezek inkább zavaróvá, mintsem egyedivé és elkülöníthetővé teszik azokat. Minden megszólaló foglalkozása más és más, így ebből a rétegből szervezik a beszédüket. A foglalkozás vagy éppen a hobbi nagymértékben befolyásolja a megszólalók szókincsét. A szarvasgombász Leó egy ízben így szól: „Olyan hatalmas volt, hogy mellette csak egy apró spóraszemnek éreztem magam” (124). Vagy az orvos Rill Ábrahám: „Élvezem a zenét, hagyom, hogy átítatódjon velem a lelkem, és végül teljesen teleszívja magát velem, mint a nagy, puha sebésztampon, ami lassan megtelik vérrrel” (222). Faragos Fanni bábszínész: „Amikor elájult ott, mint egy összenyakló marionett” (198), vagy a pszichológus nagymama: „Márpedig ki örülne egy olyan menynek, aki depressziós? Egy ilyen széles érzelmi amplitúdón mozgó, zavaros személyiségű új családtagnak?” (248) A foglalkozási ártalom mellett a történet középpontjába helyezett Lili madarak iránti szeretete is hatást gyakorolt a legtöbb szereplő nyelvhasználatára. A könyv egyharmadától válnak feldolgozhatatlanul nagyszámúvá a madarakkal terhelt hasonlatok, csak néhányat idéznék ezek közül: „Hát a *Foule*, aminek a dallama úgy sodródik, mint egy nagy seregélycsapat a szélben” (119); „Több szónak is begy a vége” (135); „A cipője sarka úgy csilingelt a kőpadlón, ahogy az erdei pinty trillája verődik vissza a sziklafalról” (225).

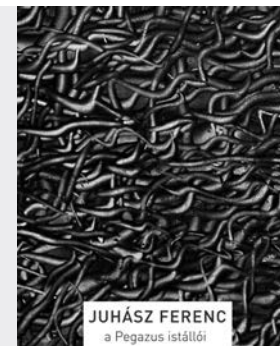
Igaz, ezek a sokszor erőltetett hasonlatok Lili és a madarak közti elszakíthatatlan köteléket hivatottak szemléltetni, de túlzó alkalmazásuk inkább árt, mint használ a szöveg egészét tekintve.

Elmondható még, hogy a kötet humora végig egységes marad, a természet nyelvén való megszólalásra tett kísérlet viszont kimerül néhány szereplő beszédmódjának imitálásában és a már említett madaras hasonlatok indokolatlanul nagy számában. Sem Lili, sem Lea jelleme nem válik annyira meghatározóvá, hogy eldönthető lenne: ki is ez a történet? A természet és a madárrasszony közti kapcsolat rekonstruálása kudarcba fullad, mivel Lea önkeresésének madaras történetekkel átítatott történetévé válik. S voltaképpen Lea saját problémáinak megoldására tett kísérlete is meghiúsul, amennyiben a lány egy ponttól (Leó megjelenésétől) anyjának egy másik lehetséges életét kezdi el élni. A történetben fellelhető hiányosságok, a narráció következtelensége, valamint a cselekményhez választott túlbonyolított forma sajnos csak szárnypróbálgatássá teszi Finy Petra prózakötetét.

Juhász Ferenc

A Pegazus istálló

Kossuth Kiadó
Budapest, 2012

Szalai Zsolt

NEM LETT MÁS

Egy poétika változatlansága

A 20. század második felének magyar lírai életműveit tekintve Juhász Ferenc költészete vitathatatlanul nagy szerepet játszott a hagyomá-